

กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
Community-Based Tourism Management Mechanism of
Ban Pa Miang Mueang Pan District, Lampang Province

พอใจ สิงหนะตร¹ นริดา อินนาค² สมศักดิ์ คงทอง³ พีระรักษ์ พิษณุกุล⁴

¹สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

²ฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เทศบาลตำบลปงยางคก

³ที่ปรึกษาตำรวจภูธรภาค 8 ด้านการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจ

⁴รองหอการค้าจังหวัดลำปาง

Porjai Singhanate¹ Narida Innark² Somsak Kongthong³ Peerarak Pichayakul⁴

¹Management Faculty of Management Science, Lampang Rajabhat University

²Education, Religion and Culture Promotion Department, Pong Yang Kok Subdistrict Municipality

³Advisor of the Provincial Police Region 8 in the field of Inspecting and monitoring police administration

⁴Lampang Chamber of Commerce's Vice President

วันที่รับ (Received) : 19 February 2023

วันที่แก้ไขเสร็จ (Revised) : 12 May 2023

วันที่ตอบรับ (Accepted) : 31 May 2023

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง 2) เพื่อวิเคราะห์กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ 1) ผู้นำชุมชน 2) ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน และ 3) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของบ้านป่าเหมี้ยงในภาพรวม คือ 1) ศักยภาพของพื้นที่ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยว/สิ่งดึงดูดใจ 2) อัตลักษณ์และวิถีชุมชน 3) ผู้นำชุมชน 4) ผลิตภัณฑ์ชุมชน 4) การมีส่วนร่วม 5) การบริหารจัดการ 6) สิ่งอำนวยความสะดวก 7) ความสามารถในการเข้าถึง โดยรถยนต์ส่วนตัว/จ้างเหมา 8) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 9) ด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยมีกลไกการจัดการการท่องเที่ยวเป็นต้นแบบ ด้วยคำว่า “TEA” ได้แก่ 1) Tourism 2) Eco – system 3) Authenticity

คำสำคัญ : กลไกการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the potential of tourist attractions of Ban Pa Miang, Muang Pan District, Lampang Province 2) to analyze a mechanism for tourism management of Ban Pa Miang, Muang Pan District, Lampang Province. It is a participated action research. The sample used in the study were 1) community leaders, 2) entrepreneurs in the community, and 3) those involved in the development of a community-based tourism village. The sample selection was a specific selection of 30 people.

The results of the study revealed that the overall creative tourism potential of Ban Pa Miang were 1) the potential of the area in terms of natural resources, namely natural resources and tourism resources / attraction 2) identity and community lifestyle 3) community leaders 4) community products 4) participation 5) management 6) facilities 7) accessibility by car / charter 8) tourism activities and 9) safety of tourists with a mechanism as a model Smart Village of creative tourism. The word welcome consists of 1) tourism 2) eco – system 3) authenticity.

Keywords: Tourism mechanism, Community tourism

บทนำ

จังหวัดลำปาง เป็น 1 ใน 17 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่น เขลางค์นคร เวียงละกอน นครลำปาง เป็นต้น สภาพภูมิประเทศเป็นศูนย์กลางของภาคเหนือตอนบน ตั้งอยู่ในที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขา มีพื้นที่ 12,534 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 13 อำเภอ มีประชากร 744,541 คน (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2564) จังหวัดลำปางมีประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ ยาวนานกว่า 1,300 ปี ดังนั้นจึงเป็นแหล่งอารยธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มากมายและหลากหลาย ทั้งโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และธรรมชาติที่สวยงามที่คงความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นจังหวัดที่ยังคงรักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏให้เห็น เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หิน เป็นต้น และเป็นจังหวัดที่มีบ้านเรือน และวัดที่ผสมผสานศิลปะแบบล้านนาและสถาปัตยกรรมของพม่ามากที่สุดในประเทศไทย รวมถึงการรักษาสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ดังปรากฏใน คำขวัญประจำจังหวัดลำปาง “ถ่านหินลือชา รถม้าลือลั่น เครื่องปั้นลือนาม งามพระธาตุลือไกล ฝึกช้างใช้ลือโลก” (พัฒนาการชุมชนจังหวัดลำปาง 3, 2564)

จากต้นทุนที่มีอยู่มากมายในพื้นที่ จังหวัดลำปางจึงได้กำหนดเป็นหนึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นจุดเน้นของการพัฒนาจังหวัด โดยในปี 2561 ได้กำหนดเป็นวาระ 8 วาระ ภายใต้ “ลำปาง สร้างสรรค์ ปันสุข” ประกอบด้วย 1) ลำปางตามรอยพ่อ 2) ลำปางเกษตรสุขภาพ เกษตรคุณภาพ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร 3) ลำปางปลายทางฝัน 4) ลำปางนครหัตถศิลป์ถิ่น

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ 5) ลำปางเมืองแห่งการเรียนรู้ 6) ลำปางปันสุข 7) ลำปางแข็งแรง และ 8) ภูมิใจลำปาง โดยวาระที่ 3 ลำปางปลายทางฝัน “ก้าวข้ามเมืองผ่าน สู่จุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว” ที่กำหนดฝันของนักท่องเที่ยวไว้ 13 ฝัน ครอบคลุมกลุ่มนักท่องเที่ยวทุกช่วงวัย และประเภทของการท่องเที่ยวจากแนวทางการกระตุ้นการท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง อย่างต่อเนื่อง ทำให้แนวโน้มการท่องเที่ยว ดีขึ้นเป็นลำดับ (พัฒนาการชุมชน จังหวัดลำปาง 3, 2564)

นอกจากนี้รัฐบาลปัจจุบัน ยังมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยให้ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านกระบวนการประชาคมให้ชุมชนเข้าถึงการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ในชุมชน ด้วยการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้ชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้กำหนดกรอบการดำเนินงานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน, 2564)

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ซุกตัวอยู่หลังทิวเขาในอ้อมกอดของผืนป่า ผู้คนหล่อเลี้ยงชีวิตด้วยลมหายใจแห่งความสุขและวิถีชีวิตพอเพียง ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บใบชาป่า ซึ่งนำมาแปรรูปเป็นของกินเล่นของคนภาคเหนือที่เรียกว่า “เหมี้ยง” หรือ “เมี่ยง” ในภาษากลาง จนเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านป่าเหมี้ยง” เส้นทางสู่บ้านป่าเหมี้ยงใช้ทางหลวงหมายเลข 1252 จะตัดผ่านผืนป่าอันหนาทึบของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน สองข้างทางมีหุบผาดอกขาวปลิวไหวตามแรงลม ก่อนถึงหมู่บ้านจะผ่านลานดอกเสี้ยว ซึ่งดอกไม้นี้จะบานสะพรั่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ผืนป่ารอบบ้านป่าเหมี้ยงจัดเป็นป่าต้นน้ำระดับ 1-A ของแม่น้ำวัง ซึ่งได้รับการอนุรักษ์จากชาวบ้านในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพราะการทำเหมี้ยงต้องอาศัยร่มไม้ใหญ่คั่นข้างหนาทึบในป่าดิบเขา ที่ความสูงระดับ 900-1,400 เมตรจากระดับน้ำทะเล และระบบรากของเหมี้ยงต้องรับอาหารและแร่ธาตุผ่านไมคอร์ไรซา (Mycorrhiza) เชื้อราชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นเชื่อมโยงระบบรากของต้นไม้ในป่า ดังนั้นการที่ชาวบ้านดูแลรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ ก็เท่ากับเป็นการทำนุบำรุงแหล่งผลิตรายได้ของชุมชน (นายรอบรู้, 2561)

นอกจากนี้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงยังมีกลุ่มหมอนใบชาเพื่อสุขภาพภายใต้ชื่อแบรนด์ “หมอนดอกเหมี้ยงหอมไก่” หรือ หอมไกล นั้นเอง มีหลายแบบให้เลือก ทั้งหมอนทรงธรรมดาไปจนถึงหมอนเล็กใช้แขวนในตู้เสื้อผ้า กลิ่นใบเหมี้ยงหรือใบชาที่มีสรรพคุณช่วยผ่อนคลายความเครียดและช่วยให้หลับสบาย และที่บ้านป่าเหมี้ยงยังมีโฮมสเตย์ให้พักหลายหลัง จัดการโดยคนในชุมชน ที่นี้ตั้งอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนจึงร่มรื่นด้วยพรรณไม้หลายชนิด ตั้งแต่ไม้น้ำเล็ก ๆ ที่ปลิวไหวอยู่ในลำธารไหลเย็นไปจนถึงไม้ใหญ่ขนาด 10 คนโอบ (นายรอบรู้, 2561) กิจกรรมสำคัญเมื่อมาเยือนที่นี่คือการเก็บเหมี้ยง ซึ่งจะมีอุปกรณ์ที่เรียกว่า “ส่า” หรือตะกร้าขนาดพอเหมาะสำหรับใส่ใบเหมี้ยงสะพายอยู่บนบ่า มีดอกเส้นเรียวบางเอาไว้มัดเหมี้ยง มีดพร้าสำหรับฟันวัชพืช และ “ปอก” (หรือปลอก) ซึ่งทำจากแผ่นสังกะสีมันคล้ายแหวนใส่ที่ปลายนิ้ว ที่ปลายติดใบมีดโกนไว้ ใช้เก็บใบเหมี้ยง รวมทั้ง “ขอ” ซึ่งเป็นเชือกยาวที่ปลายเชือกติดตะขอไม้ใช้ไถ่ต้นไม้ที่สูงให้ต่ำลงจะได้เก็บง่ายขึ้น (นายรอบรู้, 2561)

จากศักยภาพทุนชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้ดำเนินโครงการจึงได้ใช้องค์ความรู้ทางวิชาการไปส่งเสริม รวมถึงร่วมเรียนรู้กับชุมชน ท้องถิ่น ให้เกิดความหลากหลายในหลายมิติ ทั้งมิติสังคมและมิติทางเศรษฐกิจ ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่เกิดโครงการวิจัยเรื่อง “กลไกการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
2. เพื่อวิเคราะห์กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัด

ลำปาง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในภาพรวมการท่องเที่ยวไทยปี 2564 ปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่องตามสถานการณ์การระบาดของโรค COVID-19 ในปี 2563 ผลกระทบจากภาวะวิกฤตดังกล่าว นับว่าเป็นโอกาสที่ดีของการท่องเที่ยวไทย ใน การมีแรงเสริมให้เกิดการยกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพิ่มแรงส่งให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของไทยเป็นที่ประจักษ์ยิ่งขึ้นต่อสายตานักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการคัดสรรลูกค้ากลุ่มคุณภาพ การสรรหาสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน การนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงคุณค่าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว วิถีวัฒนธรรมไทย และเสน่ห์ความเป็นไทย เพื่อให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่า และร่วมกันเพิ่มพูนคุณค่าของการท่องเที่ยวไทย ผ่านการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยควบคู่กับการทำให้ประเทศไทยยังคงเป็น Top of mind สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหนึ่งในทางเลือกของประเทศไทยเพื่อให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางในการสะสมประสบการณ์ที่ตีน่าประทับใจอีกทางหนึ่ง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564)

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึง ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยสมาชิกในชุมชน จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ, 2556) การท่องเที่ยวเป็นเรื่องราวของการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นกับผู้มาเยือน รวมถึงการดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชน โดยการท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน (วิระพล ทองมา, 2558 และ เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยการจัดการท่องเที่ยวอย่างสมดุล ส่งผลให้ประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้จากการท่องเที่ยวจะย้อนคืนมาสู่ชุมชน และท้องถิ่น (ดรรชนี เอมพันธุ์, 2550) ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชน พื้นที่ เศรษฐกิจชุมชน สังคม

ประชาชนในชุมชนให้มีชีวิตอยู่ดีกินดี และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์ รวมถึงการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตอันดีงามของชุมชนสืบทอดรุ่นต่อรุ่น บริหารทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืนในชุมชน (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560)

องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โดยชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามนิยาม คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว พงนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ (2556) อธิบายว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนมี 4 ด้าน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Dickman (1996) มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักแรม และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยผู้เขียนจึงนำ 2 แนวคิดมาประยุกต์ และพัฒนาเป็นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผนวกกับคุณค่าของการท่องเที่ยวชุมชน คือ เป็นเครื่องมือของการพัฒนาชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจของชุมชน นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนร่วมกับคนในชุมชน มี 8 องค์ประกอบ (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560) มีดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนล้วนเป็นสิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยว ทนทางสังคม และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ วิธีการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน รวมถึงการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่เสริมพลังทางวัฒนธรรม บันทีก ฟันฟู สืบสาน ตลอดจนสร้างความภาคภูมิใจให้กับเจ้าของภูมิปัญญาและชุมชน

2. กิจกรรมการท่องเที่ยว มุ่งสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเป็นผู้ร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ชม (More Participate than Observe) โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา เรียนรู้ และลงมือปฏิบัติจริงกับเจ้าของภูมิปัญญา หรือแหล่งท่องเที่ยว นำไปสู่การได้รับประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hand on Experience) เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจอย่างลึกซึ้งประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

3. องค์กรชุมชนและเจ้าของภูมิปัญญา จัดตั้งกลุ่มในชุมชนที่เข้มแข็ง ประสานงานกันอย่างเป็นระบบ มีความเข้าใจอันดีต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บันทีกหรือจัดทำฐานข้อมูลของครภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย เช่น สถานที่ วัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพต่าง ๆ และยินดีที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนและนักท่องเที่ยว รวมถึงชุมชนรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรากเหง้าของตนเอง ตลอดจนมีความพร้อมใจกันเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

4. การมีส่วนร่วมของชุมชน สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวด้วยการมีส่วนร่วมแบบร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ โดยการมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการสร้างการรับรู้ และรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างความรู้สึกรักในการเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชนซึ่งสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมได้รับผลกระทบทางบวก และทางลบ ทั้งทางตรง และอ้อม

5. สิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งต่าง ๆ มีไว้บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบาย ได้แก่ บริการขนส่ง และการเดินทาง ห้องน้ำสาธารณะ ที่พัก ที่พักแบบสัมผัสวิถีชุมชน (Homestay) ร้านอาหาร และเครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายที่ระลึก รวมถึงข่าวสารข้อมูลท่องเที่ยว โปรแกรมท่องเที่ยว และข้อมูลการเดินทางท่องเที่ยว

6. การจัดการอย่างยั่งยืน การบริหารการท่องเที่ยวในภาพรวม ประกอบด้วย (1) การวางแผนการท่องเที่ยวกำหนดเป้าหมาย/แผนงาน (2) การจัดสรรงาน ทรัพยากร และกำหนดความสัมพันธ์ของงานต่าง ๆ เพื่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวจัดทำโครงสร้างชุมชน กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน ระบุขอบเขตหน้าที่ และจัดคนเข้ารับผิดชอบงาน (3) การกำกับการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ และ (4) การควบคุมเป็นการติดตาม ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่อง ประเมินผลเพื่อนำมาปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยวเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด รวมถึงการกำหนดกฎ กติกาในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สร้างกลไกในการปฏิบัติงานอย่างมีความสุข จัดสรรผลประโยชน์กระจายสู่สมาชิกในชุมชนอย่างเป็นธรรม กำหนดค่าบริการการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และจัดสรรเงินจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชน รวมถึงความยั่งยืนในมิติของความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยครอบคลุมทั้ง 3 มิติ ได้แก่ (1) การเพิ่มผลประโยชน์ และลดผลกระทบเชิงลบทางสังคม เศรษฐกิจชุมชน และท้องถิ่น (2) การเพิ่มผลประโยชน์ และลดผลกระทบเชิงลบทางวัฒนธรรมต่อชุมชน และนักท่องเที่ยว และ (3) การเพิ่มผลประโยชน์ และลดผลกระทบด้านลบทางสิ่งแวดล้อมเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ รวมถึงการท่องเที่ยวต้องช่วยบันทึกอนุรักษ์ ฟื้นฟู วัฒนธรรม รวมถึงการสืบทอด เผยแพร่วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน

7. สร้างการเรียนรู้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ใช้ชีวิตเช่นเดียวกับสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์จริงให้กับนักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว หรือ สมาชิกในชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาเยือน รวมถึงการสร้างการตระหนักรู้ว่า การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมถึงการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ทั้งในส่วนของเจ้าบ้าน และนักท่องเที่ยว

8. พัฒนาคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจของชุมชน การท่องเที่ยวต้องสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน ได้แก่ ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว รายได้จากสินค้าที่ระลึกการท่องเที่ยว บ้านเรือน และแหล่งท่องเที่ยวสะอาด สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงสมาชิกในชุมชนก็ได้รับประโยชน์ไปด้วย

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจของพนักงาน ที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ มากมายที่ต้องการการมีส่วนร่วมของพนักงานทั่วไป จึงจะส่งผลให้การบริหารจัดการงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจของพนักงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (วนิดา แหลมหลัก, 2553)

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ไพรีนทร์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวัดการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการได้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

Cotton et al. (1984 อ้างถึงใน เนตินา โพธิ์ประเสริฐ, 2541) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมออกดังนี้

1. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal – informal Participation)
 - 1.1 การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้
 - 1.2 การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีโครงสร้าง เป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระหว่างพนักงานในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

2. การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม (Direct – indirect Participation)
 - 2.1 การมีส่วนร่วมทางตรง เป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิก หรือพนักงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมโดยตรงแบบทันที พนักงานแต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้อง

- 2.2 การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมของพนักงาน โดยผ่านทางตัวแทนพนักงาน
- Cohen and Uphoff (อ้างถึงใน จริญญา บรรเทิง, 2548) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision - making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

สำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ นี้ นักวิชาการสาขาต่าง ๆ มีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสำคัญกิจกรรมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนักบริหารมักจะเน้นถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและนักเศรษฐศาสตร์มักจะเน้นการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ แต่สำหรับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลยังไม่มีการศึกษาที่กว้างขวางนักซึ่ง Cohen and Uphoff ได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตัดสินใจชนิดนี้เป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติสามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1.1 การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น (Initial Decisions) เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในท้องถิ่น และวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนและมีความเป็นรูปธรรม โดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจในระยะนี้สามารถให้ข้อมูลที่สำคัญของท้องถิ่นและป้องกันความเข้าใจที่อาจเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งคนในท้องถิ่นสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น โครงการท้องถิ่นในเรื่องการเงิน การจัดสรรบุคลากร ตลอดจนงานวัดการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามา

1.2 การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ (On – going Decisions) คนในท้องถิ่นอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงเริ่มต้น แต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามา ความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

1.3 การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ (Operational Decisions) เป็นความเกี่ยวข้องในองค์กรเพื่อโครงการเข้ามามีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในท้องถิ่น มีการรวบรวมขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติกิจกรรมในโครงการ กรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วย การประชุมเพื่อจัดทำนโยบาย การคัดเลือกผู้นำที่มีอิทธิพลต่อองค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติคนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติแบ่งได้เป็น 3 ชนิด คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ได้แก่ แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้เป็นแหล่งทรัพยากรหลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น นำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการ การส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และอื่น ๆ แสดงให้เห็นท่าทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้ คือ การรู้ว่าแก่เป็นผู้สนับสนุนและทำอะไรโดยวิธีการสมัครใจ การได้รับค่าตอบแทน หรือโดยการบีบบังคับ การสนับสนุน เรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Project Demonstration and Co – ordination) คนในท้องถิ่นสามารถรวมตัวในการปฏิบัติงาน โดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการ เป็นสมาชิกอาสา ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการ มีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงานในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหาร หรือประสานงาน วิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนในท้องถิ่นแล้วยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเองอีกด้วย อีกทั้งยังทำให้

เกิดการสื่อสารข้อมูลภายใน และได้รับคำแนะนำซึ่งเป็นปัญหาของคนในท้องถิ่น ตลอดจนผลกระทบที่ได้รับเมื่อโครงการเข้ามา

2.3 การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ (Enlistment) การขอความร่วมมือไม่จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผลเสียที่ตามมาหลังจากนำโครงการเข้ามา และผลที่เกิดกับคนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ควรมองข้ามไป การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ 3 ชนิด คือ

3.1 ผลประโยชน์ด้านวัตถุ (Material Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้การสรุปข้อมูลล้มเหลวได้ ซึ่งควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วม และดำเนินการให้เกิดขึ้น

3.2 ผลประโยชน์ด้านสังคม (Social Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณะ ได้แก่ บริการหรือความพึงพอใจการสาธารณูปโภค การเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบการผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจน จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณการแบ่งผลประโยชน์ และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

3.3 ผลประโยชน์ด้านบุคคล (Personal Benefits) เป็นความปรารถนาจะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมือง โดยผ่านความร่วมมือในโครงการ ผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี 3 ชนิด ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิผล การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกัน จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวัง จะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อย สามารถประเมินโครงการได้ 2 รูปแบบ คือการมีส่วนร่วมทางตรง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในการประเมินผลส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไร และทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปประโยชน์ (วนิดา แหลมหลัก, 2553)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุดิกกาญจน์ กันทะอุ (2560) ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน : กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของบ้านร่องฟองในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน 2) เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมศักยภาพบ้านร่องฟองเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูล และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า บ้านร่องฟองมีศักยภาพเบื้องต้นใน 5 ด้านได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว มีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ 2) ด้านการเข้าถึงทรัพยากรท่องเที่ยว มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงสะดวกและปลอดภัยเดินทางเข้าถึงชุมชนได้ทั้งรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารสาธารณะ ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอื่น ๆ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน มาตรฐานครบถ้วนและเพียงพอ 4) ด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งไปและกลับ หรือพักค้างคืน 5) การจัดการการท่องเที่ยว มีการวางแผนและดำเนินการโดยผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมจากประชาชน

ศักยภาพบ้านร่องฟองมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว แต่ไม่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ตามการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดให้เป็นหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้บ้านร่องฟองต้องเพิ่มศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยเร่งประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

ทั้งนี้ยังมี อภิสิรา กวางศิริ, นพดล จินดารธรรม, ชัชวาล ม่วงพรวน และ Ruina Ding (2561) ที่ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ ตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ ตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) และ 2) ศึกษาและวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ คู่มือเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) และแบบสัมภาษณ์เจาะลึกแบบมีโครงสร้าง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

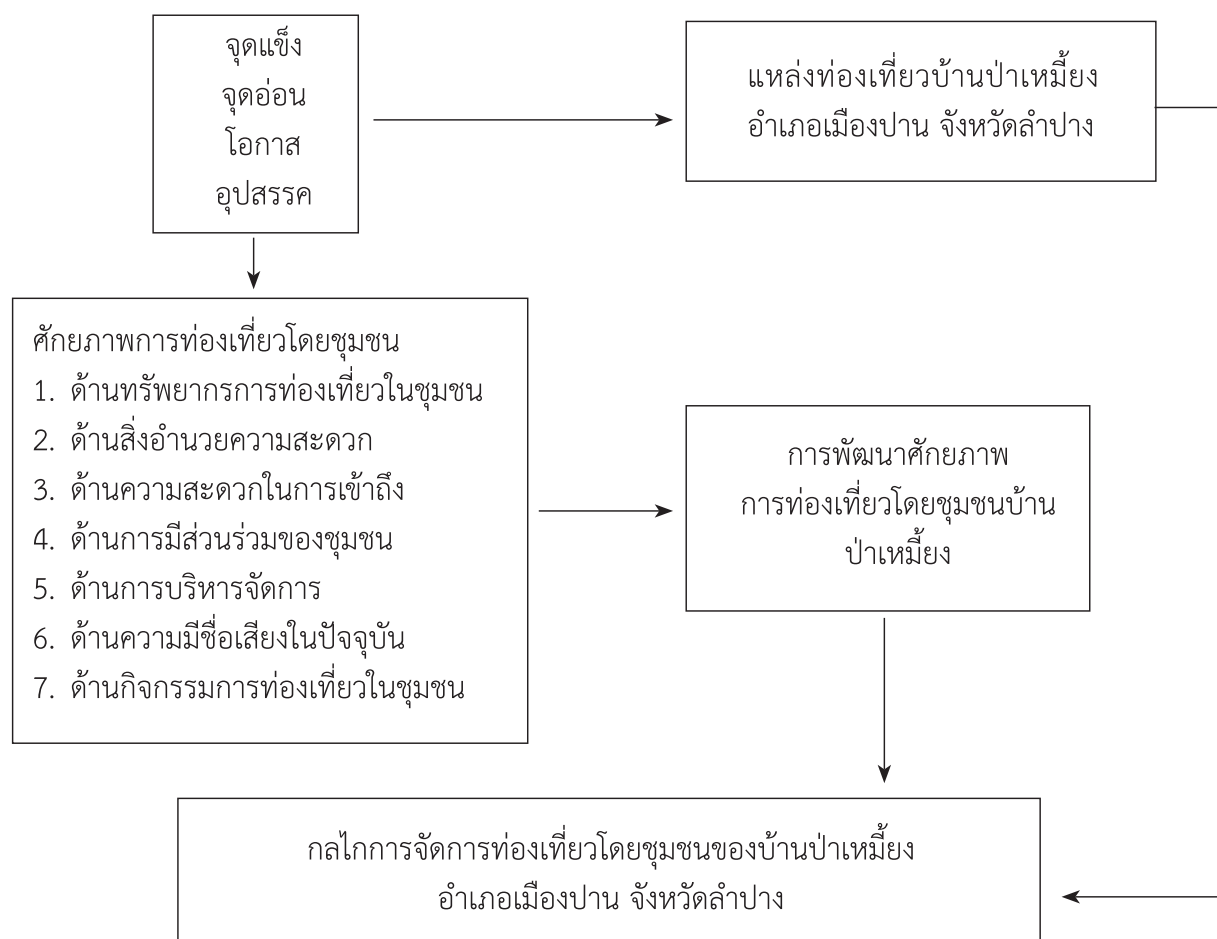
ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นไปตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (CBT Thailand) ภาพรวมในระดับดีเยี่ยมทุกปัจจัย ได้แก่ 1) ด้านการจัดการอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น สังคมและคุณภาพชีวิต 3) ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังมีท้าวหาญ ทวีแสง, ปานแพร เชาวนประยูร และคณะ (2563) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และพบว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนท่องเที่ยวภาพรวมมีระดับศักยภาพสูง เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลองทำเพิ่มทักษะประสบการณ์ใหม่มากกว่าการเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมเท่านั้น อีกทั้งยังมีที่พักให้บริการนักท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ รวมไปถึงโฮมสเตย์ที่อาศัยอยู่กับคนในชุมชน

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีระดับศักยภาพต่ำไปจนถึงระดับศักยภาพสูง เนื่องจากขึ้นอยู่กับแหล่งท่องเที่ยว ที่ได้รับการดูแลจากผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน

และวัฒนธรรม ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวทางด้านโบราณคดีมีระดับศักยภาพต่ำ เนื่องจากขาดการดูแลรักษาและไม่มีกิจกรรม ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วม และควรนำไปเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอื่นๆ ในจังหวัดสตูลต่อไป

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ 1) ผู้นำชุมชน 2) ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน และ 3) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

2. เทคนิคและวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการในเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน โดยเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดเป็นรายบุคคล เพื่อการได้มา

ซึ่งข้อมูลที่จะเอื้อต่อการรับทราบและตรงประเด็นที่สัมภาษณ์ ซึ่งได้แก่ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เจ้าหน้าที่องค์กรภาครัฐ และคนในชุมชนคนอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน

3. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงบรรยาย เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ พูดคุย การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีชาวบ้าน และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยกรอบการเก็บข้อมูลที่ศึกษาจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างคนในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงศึกษาจากการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนได้

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแต่ละกลุ่ม ทีมวิจัยใช้เครื่องมือหลายรูปแบบในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคำถามในการสัมภาษณ์ได้ปรับมาจากแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการมีส่วนร่วมในชุมชน 2) การสนทนากลุ่ม 3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ โดยผสมผสานการใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อย เทคนิค SWOT Analysis และเทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดเวทีระดมสมองร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้ใช้กล้องบันทึกภาพ ในระหว่างดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และเทปบันทึกเสียง ในระหว่างการสัมภาษณ์ในระหว่างการรวบรวมข้อมูล

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ทีมวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามโดยจำแนกข้อมูลแยกออกเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาไม่มีความสอดคล้องกัน ทีมวิจัยจะใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและหากมีข้อมูลส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์ ทีมวิจัยก็ทำการเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไปเพิ่มเติมใหม่อีกครั้ง เพื่อให้ครบถ้วนสมบูรณ์ต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการศึกษา กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ นำมารวบรวมข้อมูล ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ประเด็นที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

1. ศักยภาพของพื้นที่ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

หมู่บ้านป่าเหมี้ยง เป็นชุมชนบนเขาสูง ทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี โอบล้อมด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ก่อตั้งมาประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว ชาวบ้านเป็นคนพื้นราบจากหลายพื้นที่ขึ้นมามาตั้งถิ่นฐานที่บนดอยแห่งนี้ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่หมู่ 7 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัด

ลำปาง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนภูเขาอยู่ห่างจากอำเภอเมืองปานประมาณ 36 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองลำปางมาทางทิศเหนือประมาณ 90 กิโลเมตร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนหมั้ว และปลูกกาแฟ (พันธุ์อาราบิก้า) อาชีพเสริม คือ ปลูกเสาวรส และทำหมอนใบชา ทิศเหนือติดต่อกับ บ้านแม่แจ่ม หมู่ที่ 1 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน ทิศใต้ติดต่อกับ บ้านดอนไชย หมู่ที่ 6 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน ทิศตะวันออกติดต่อกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ทิศตะวันตกติดต่อกับ บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยว / สิ่งดึงดูดใจ

ศักยภาพจุดแข็งของชุมชนที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิต สัมผัสกับธรรมชาติ อากาศอันแสนบริสุทธิ์ในฤดูหนาว ท่ามกลางแมกไม้ หุบเขา ทะเลหมอก และสามารถถ่ายรูปเก็บไว้เป็นที่ระลึก ได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังถือได้ว่าเป็นจุดเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อีกทั้ง “บ้านป่าหมั้ว” ยังเป็นพื้นที่ที่อาศัยของคนพื้นราบจากหลายพื้นที่ ที่ได้มาอาศัยอยู่ในพื้นที่เล็ก ๆ ท่ามกลางขุนเขาอันสลับซับซ้อน ที่มีสายน้ำไหลลัดเลาะผ่านกลางชุมชน เพื่อช่วยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ซึ่งชุมชน “บ้านป่าหมั้ว” ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี เหมาะอย่างยิ่งแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตลอดจนยังเป็นพื้นที่ที่มีมนต์เสน่ห์ ด้วยภูมิประเทศอันโดดเด่น มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และมีเส้นทางถนนที่สามารถจะเชื่อมโยงต่อไปยังพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงได้ โดยตลอดเส้นทางจะมีวิวทิวทัศน์และสถานที่ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ และมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น

1. จุดชมวิวกว๊าน เป็นจุดชมวิวกว๊านที่ตั้งอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างลำปางและเชียงใหม่ มีลักษณะเด่นคือตั้งอยู่บนภูเขาสูง 1,521 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ทำให้ที่นี่มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี ในวันที่ท้องฟ้าเปิดสามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ได้ถึง 3 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน มองเห็นคลื่นภูเขา ไกลสุดลูกหูลูกตา และยังเป็นจุดชมวิพระอาทิตย์ขึ้นและตก สามารถมองเห็นทิวทัศน์ในมุมกว้างถึง 360 องศา หรือมีชื่อที่เรียกขานอีกชื่อหนึ่ง คือ ม่อนสามเมือง ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านป่าหมั้วเพียง 5 กิโลเมตร และห่างจากหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่เพียง 6 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีต้นนางพญาเสือโคร่งหรือซากุระเมืองไทยที่จะออกดอกสีชมพูบานสะพรั่งในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม ของทุกปีอีกด้วย

2. เทศกาลดอกเสี้ยวบาน เป็นงานประเพณีที่มีความสำคัญของอำเภอเมืองปานจัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี ได้รับการนำเข้าปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง กำหนดจัดงานบริเวณลานดอกเสี้ยวของบ้านป่าหมั้ว หมู่ที่ 7 ตำบลแจ้ซ้อน ภายในงานประกอบด้วยกิจกรรมการแสดงพื้นบ้าน การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน การประกวดการทำอาหารพื้นบ้าน คนในท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ด้วยการจำหน่ายหมอนใบชาและผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน รวมทั้งการให้บริการโฮมสเตย์ของกลุ่มในบ้านป่าหมั้วที่มีอยู่ 10 หลังคาเรือน ประกอบกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปาง มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเมืองรองตามนโยบายของรัฐบาล

2. อัตลักษณ์และวิถีชุมชน

บ้านป่าเหมี้ยงเป็นแหล่งผลิตเหมี้ยงที่ใหญ่ที่สุดและอร่อยที่สุดในลำปาง ซึ่งคำว่าเหมี้ยงนั้นเป็นชื่อของต้นใบชาพันธุ์อัสสัม มีการปลูกเป็นอาชีพกันมาหลายชั่วอายุคน เหมี้ยงหรือเหมียง เป็นของว่างหลังอาหารของชาวล้านนา นับตั้งแต่อดีตผู้คนทางภาคเหนือในเขตล้านนาจะ “อมเหมี้ยง” เพื่อล้างปาก และลดความเผ็ดและเค็มที่ค้างในปาก เพื่อสร้างบรรยากาศในการคุยกันระหว่างคนในครอบครัวช่วงหลังอาหาร

การทำเหมี้ยงจะเลือกเก็บใบที่มีแก่ความสม่ำเสมอ ไม่เก็บยอดอ่อนเหมือนการทำชาที่เก็บใบที่ไม่อ่อนมาก เมื่อเก็บได้เต็มกำมือจะใช้ดอกมัดรวมไว้เรียกว่า 1 กำ นำเหมี้ยงที่เก็บได้มานึ่งในไห้ที่ทำจากไม้มะเดื่อหรือไม้เนื้อแข็งนึ่งให้สุกใบจะเป็นสีเหลือง นำมาวางเรียงบนเสื่อผิวไม้ไผ่ พอเย็นนำไปเรียงในเข่งกันไม่ให้อากาศเข้าประมาณ 2-3 วัน แล้วนำไปหมักต่ออีก 1-3 เดือน เหมี้ยงจะมีรสเปรี้ยว

นอกจากเหมี้ยงที่เป็นสินค้าขึ้นชื่อแล้ว กาแฟสายพันธุ์อาราบิก้า เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่กำลังมาแรงของบ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งในขณะนี้บ้านป่าเหมี้ยงได้มีการปลูกกาแฟพันธุ์อาราบิก้าเพิ่มขึ้น และได้รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปกาแฟบ้านป่าเหมี้ยง ด้วยเพราะพื้นที่ของบ้านป่าเหมี้ยงนั้นอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร อีกทั้งยังมีอากาศเย็นตลอดปี เหมาะสำหรับปลูกกาแฟอาราบิก้า อีกทั้งการปลูกต้นกาแฟของเรายังเน้นความเป็นธรรมชาติ เป็นพืชไร่ร่มไม้ ที่ปลอดภัยจากสารเคมีต่าง ๆ อีกทั้งยังมีกระบวนการผลิตที่เน้นคุณภาพเป็นสำคัญตั้งแต่การปลูกไปจนถึงการแปรรูปจำหน่าย ทำให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์กาแฟที่มีคุณภาพ รสชาติเข้มข้น หอมละมุนที่ทานแล้วจะติดตราตรึงใจอร่อยไม่แพ้ที่ใดในโลก ดังคำที่ชาวบ้านพูดว่า “อยากกินแบบที่เป็นของดั้งเดิม และอร่อยที่สุด ต้องมาที่บ้านป่าเหมี้ยง รับรองดีใจทุกคน”

3. ผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนในพื้นที่บ้านป่าเหมี้ยง เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างมาก ต้องการให้บ้านป่าเหมี้ยงเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ประสานความคิด ประสานประโยชน์ด้านต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาได้ มีระเบียบขั้นตอน กระบวนการในการทำงาน เพื่อให้เกิดการประสานงานให้กับฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือปฏิบัติงาน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทำให้งานซ้ำซ้อน ลดความขัดแย้ง หรือเหลื่อมล้ำกัน การดำเนินงานจึงจะเป็นไปอย่างราบรื่น

4. ผลิตภัณฑ์ชุมชน

คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนเหมี้ยง และปลูกกาแฟ (พันธุ์อาราบิก้า) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี เนื่องจากดินที่อุดมสมบูรณ์และสภาพอากาศเหมาะสม ที่นี้จึงสามารถทำให้ผลผลิตมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด รวมไปถึงอาชีพเสริมอย่างการปลูกเสาวรส และการทำหมอนใบชา

5. การมีส่วนร่วม

ในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง คนในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวชุมชนมาก เนื่องจากการจัดการและการวางแผนส่วนใหญ่จะมาจากการประชุมคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านเป็นจุดศูนย์รวม

6. การบริหารจัดการ

หลังจากที่มวิจัยทราบบริบทเบื้องต้นของพื้นที่บ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ดังกล่าวข้างต้นไปแล้วนั้น ทีมวิจัยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเข้ามาผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยงให้มีความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ ทำหน้าที่กำหนดทิศทางการจัดการการท่องเที่ยว จัดการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งมีกลไกที่สำคัญคือ 1) การใช้ชุมชนเป็นฐาน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การบริหารจัดการ 4) เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน และ 5) ตลาดออนไลน์

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มที่ทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้เห็นประโยชน์ของการจัดการท่องเที่ยว โดยการชี้แจง หรือการนำเสนอทั้งในส่วนที่เป็นด้านบวกและด้านลบ โดยพิจารณาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อัตลักษณ์และวิถีชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา และสิ่งที่คนในชุมชนสร้างขึ้น เมื่อคนในชุมชนมีความเห็นร่วมกันที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยการระดมความเห็น และขอความร่วมมือกับองค์กรทุกภาคส่วน หรือคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน ร่วมกันสร้างเครือข่าย ร่วมกันศึกษาศักยภาพของชุมชน และความเป็นไปได้ของการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พัฒนาให้เกิดความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดกฎ กติกา ร่วมกันในชุมชนเพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน และเป็นแนวปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนต่อมาคือการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการ โดยคนในชุมชนมีหน้าที่ในการบริหารจัดการทั้งหมดผ่านการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดโปรแกรม กิจกรรม และเส้นทางการท่องเที่ยวที่นำเสนอของดีในชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตน บนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยว มีการทดลองใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว หลังจากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลทางการท่องเที่ยวของชุมชนไปสู่นักท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือการตลาดออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ต่อไป

7. สิ่งอำนวยความสะดวก

บ้านป่าเหมี้ยง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อยู่บนดอยท่ามกลางหุบเขา ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อ.เมืองปาน จ.ลำปาง มีโฮมสเตย์ให้พัก จำนวน 13 หลัง บริหารจัดการโดยคนในชุมชน ซึ่งต้องติดต่อกาล่วงหน้า โดยราคาอยู่ที่ 300 บาท/คืน/คน ไม่รวมอาหาร หรือ 450 บาท/คืน/คน พร้อมอาหาร 2 มื้อ (เย็น – เช้า) ทางด้านร้านอาหารและร้านกาแฟ มีทั้งหมด 2 ร้าน และทั้ง 2 ร้านอยู่ห่างกันมากไม่ได้อยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งถ้าหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่เป็นจำนวนมากอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการ ส่วนรถโดยสาร/รับจ้างมีให้บริการแต่ค่อนข้างน้อยมาก ซึ่งไม่มีผลต่อการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยว โดยใช้รถยนต์ส่วนตัว

8. ความสามารถในการเข้าถึง โดยรถยนต์ส่วนตัว/จ้างเหมา

บ้านป่าเหมี้ยง เป็นชุมชนบนเขาสูง ทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี อีกทั้งยังโอบล้อมด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง การเดินทางเข้าสู่บ้านป่าเหมี้ยง ใช้ถนนที่ลัดเลาะไปตามไหล่เขามีความงดงามของป่าสองข้างทางให้ชื่นชม ป้ายบอกทางมีเป็นระยะ แต่ไม่ชัดเจน สามารถเข้าถึงได้ 2 เส้นทางคือ

- เส้นทางที่ 1 ใช้ทางหลวงหมายเลข 1252 จากอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มาประมาณ 16 กิโลเมตร เส้นทางจะเป็นถนนลาดยาง 6 กิโลเมตร และถนนคอนกรีตอีก 10 กิโลเมตร ตลอดเส้นทางลัดเลาะมาตามภูเขาสูงชันและแคบ รวมระยะเวลาการเดินทางประมาณ 40 นาที

- เส้นทางที่ 2 จากตัวเมืองเชียงใหม่ มาเส้นทางเดียวกับแม่กำปอง ผ่านหมู่บ้านแม่กำปองมาประมาณ 7-8 กิโลเมตร เส้นทางเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีต เส้นทางคดเคี้ยวตามภูเขาสูงชันและแคบ

9. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

สำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ณ บ้านป่าเหมี้ยงนั้น นอกจากการเที่ยวชมวิถีชีวิตผู้คนในหมู่บ้านแล้ว บ้านป่าเหมี้ยงยังมีจุดเช็คอินอีกเช่น สะพานรักดอกเสี้ยวที่ทอดผ่านสายน้ำใสและต้นดอกเสี้ยวใหญ่ มีความยาวรวม 40 เมตร อีกทั้งยังมีศิลปะข้างถนนซึ่งเป็นถนนหลักกลางหมู่บ้าน หรือจะเลือกชมและซื้อผลิตภัณฑ์หมอนใบชาเพื่อสุขภาพ รวมถึงการเดินเที่ยวชมป่าเหมี้ยง การเก็บใบเหมี้ยงเพื่อนำไปทำเหมี้ยง และสวนกาแฟอาราบิก้า เป็นต้น โดยโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้มีการเน้นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่น ดังนี้

1. โปรแกรมท่องเที่ยวครึ่งวัน บ้านป่าเหมี้ยง

เช้า : เดินชมบรรยากาศยามเช้าบ้านป่าเหมี้ยง จากนั้นไกด์ชุมชนนำเก็บใบชาและสาธิตการคั่วชา

กลางวัน : รับประทานอาหาร ที่ทำมาจากใบชา / ใบเหมี้ยง (ให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปรุง 1 เมนู) จิบกาแฟออร์กานิคพันธุ์อาราบิก้า จากนั้นเลือกชมหมอนใบชาเพื่อสุขภาพก่อนเดินทางกลับ

2. โปรแกรมท่องเที่ยวเต็มวัน บ้านป่าเหมี้ยง

เช้า : เดินชมบรรยากาศยามเช้าบ้านป่าเหมี้ยง จากนั้นไกด์ชุมชนนำเก็บใบชาและสาธิตการคั่วชา

กลางวัน : รับประทานอาหาร ที่ทำมาจากใบชา / ใบเหมี้ยง (ให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปรุง 1 เมนู)

บ่าย : เดินทางไปยังน้ำตกตาดไผ่ เพื่อเล่นน้ำตก 1-2 ชม. / กิจกรรมการทำหมอนใบชาเพื่อสุขภาพ จากนั้นจิบกาแฟออร์กานิคพันธุ์อาราบิก้า ก่อนเดินทางกลับ

3. โปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน 1 คืน บ้านป่าเหมี้ยง

เช้า : เดินชมบรรยากาศยามเช้าบ้านป่าเหมี้ยง จากนั้นไกด์ชุมชนนำเก็บใบชาและสาธิตการคั่วชา

กลางวัน : รับประทานอาหาร ที่ทำมาจากใบชา / ใบเหมี้ยง (ให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปรุง 1 เมนู)

บ่าย : เดินทางไปยังน้ำตกตาดไผ่ เพื่อเล่นน้ำตก 1-2 ชม. / กิจกรรมการทำหมอนใบชาเพื่อสุขภาพ จิบกาแฟออร์กานิคพันธุ์อาราบิก้า

เย็น : อาหารค่ำที่โฮมสเตย์ด้วยเมนูอาหารพื้นบ้าน / หมูกระทะ / นำวัตถุดิบมาประกอบอาหารเอง

เช้า : ชมวิวพระอาทิตย์ขึ้นที่กั้วฝั้น จากนั้นจิบกาแฟออร์กานิคพันธุ์อาราบิก้า ก่อนเดินทางกลับ

9. ด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงบ้านป่าเหมี้ยง คนในชุมชนจะช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว มีการจัดเวรยามในช่วงเวลากลางคืน จึงทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกปลอดภัย

2. การวิเคราะห์กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

การเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มที่ทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้เห็นประโยชน์ของการจัดการท่องเที่ยว โดยการชี้แจง หรือการนำเสนอทั้งในส่วนที่เป็นด้านบวกและด้านลบ โดยพิจารณาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน ความรู้ภูมิปัญญา และสิ่งที่คนในชุมชนสร้างขึ้น เมื่อคนในชุมชนมีความเห็นร่วมกันที่จะดำเนินการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยการระดมความเห็น และขอความร่วมมือกับองค์กรชุมชนทุกภาคส่วน หรือคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน ร่วมกันสร้างเครือข่าย ร่วมกันศึกษา ศักยภาพของชุมชน และความเป็นไปได้ของการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พัฒนาให้เกิดความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดกฎ กติกา ร่วมกันในชุมชนเพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน และเป็นแนวปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ขั้นตอนต่อมาคือการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการโดยคนในชุมชนมีหน้าที่ในการบริหารจัดการทั้งหมดผ่านการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดโปรแกรม กิจกรรม และเส้นทางท่องเที่ยวที่นำเสนอของดีในชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตนบนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้กับนักท่องเที่ยว มีการทดลองใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว หลังจากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลทางการท่องเที่ยวของชุมชนไปสู่นักท่องเที่ยว โดยใช้เครื่องมือการตลาดออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ต่อไป

กลไกต้นแบบ Smart Village ที่ได้จากการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง คือคำว่า “TEA” ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ได้แก่

T = Tourism ทรัพยากรธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้รับการดูแลจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ภายใต้การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

E = Eco – system การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง มีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นวิถีชุมชนโดยมุ่งสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และมีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ อยู่เสมอเพื่อให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง

A = Authenticity ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตรกับระบบนิเวศด้วยวิถีชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง คือ 1) ศักยภาพของพื้นที่ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ 1.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมู่บ้านป่าเหมี้ยง เป็นชุมชนบนเขาสูง ทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี โอบล้อมด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนเหมี้ยง และปลูกกาแฟ (พันธุ์อาราบิก้า) อาชีพเสริมคือ ปลูกเสาวรส และทำหมอนใบชา 1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยว / สิ่งดึงดูดใจ ศักยภาพจุดแข็งของชุมชนที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิต สัมผัสกับธรรมชาติ อากาศอันแสนบริสุทธิ์ในฤดูหนาว ท่ามกลางแมกไม้ หุบเขา ทะเลหมอก 2) อัตลักษณ์และวิถีชุมชน บ้านป่าเหมี้ยงเป็นแหล่งผลิตเหมี้ยงที่ใหญ่ที่สุดและอร่อย

ที่สุด ในลำปาง มีการปลูกเป็นอาชีพกันมาหลายชั่วอายุคน นอกจากเมี่ยงที่เป็นสินค้าขึ้นชื่อแล้ว กาแฟยังเป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยเพราะพื้นที่ของบ้านป่าเหมี้ยงนั้นอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร อีกทั้งยังมีอากาศเย็นตลอดปี เหมาะสำหรับปลูกกาแฟ สายพันธุ์อาราบิก้า 3) ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนในพื้นที่บ้านป่าเหมี้ยง เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างมาก จึงได้ให้การสนับสนุน ประสานความคิด ประสานประโยชน์ด้านต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาได้ มีระเบียบขั้นตอนกระบวนการในการทำงาน 4) ผลิตภัณฑ์ชุมชน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนเหมี้ยง และปลูกกาแฟ (สายพันธุ์อาราบิก้า) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี 4) การมีส่วนร่วมในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง คนในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวชุมชนมาก และมีผู้ใหญ่บ้านเป็นจุดศูนย์รวม 5) การบริหารจัดการชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ ทำหน้าที่กำหนดทิศทางการจัดการการท่องเที่ยว และดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน 6) สิ่งอำนวยความสะดวก มีโฮมสเตย์ให้พัก จำนวน 13 หลัง บริหารจัดการโดยคนในชุมชน ด้านร้านอาหารและร้านกาแฟ มีทั้งหมด 2 ร้าน และทั้ง 2 ร้านอยู่ห่างกันมากไม่ได้อยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งถ้าหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่เป็นจำนวนมากอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการ 7) ความสามารถในการเข้าถึง โดยรถยนต์ส่วนตัว/จ้างเหมา ส่วนรถโดยสาร/รับจ้างมีให้บริการแต่ค่อนข้างน้อยมาก ซึ่งไม่มีผลต่อการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยว โดยใช้รถยนต์ส่วนตัว 8) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 โปรแกรม ได้แก่ โปรแกรมท่องเที่ยวครึ่งวัน โปรแกรมท่องเที่ยวเต็มวัน และโปรแกรมท่องเที่ยว 1 วัน 1 คืน 9) ด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว คนในชุมชนจะช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว มีการจัดเวรยามในช่วงเวลากลางคืน จึงทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกปลอดภัย

นอกจากนี้จากผลการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของบ้านป่าเหมี้ยง ยังสอดคล้องกับแนวคิดของพจนาน ศานศรี และสมภพ ยี่จอหอ (2556) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยสมาชิกในชุมชน จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน รวมถึงวีระพล ทองมา (2558), เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552), เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552), ดรชนันท์ เอมพันธุ์ (2550) และ ณัฐพัชร์ มณีโรจน์ (2560) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องราวของการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นกับผู้มาเยือน รวมถึงการดูแลสุขภาพทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชน โดยการท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน การท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยการจัดการท่องเที่ยวอย่างสมดุลส่งผลให้ประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้จากการท่องเที่ยวจะย้อนคืนมาสู่ชุมชน และท้องถิ่น ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชน พื้นที่ เศรษฐกิจชุมชน สังคม ประชาชนในชุมชนให้มีชีวิตอยู่ดีกินดี และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์ รวมถึงการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตอันดีงามของชุมชน สืบทอดรุ่นต่อรุ่น บริหารทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืนในชุมชน รวมทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชุดิภาญจน์ กันทะอุ (2560) ที่ได้ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน : กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา

1) เพื่อศึกษาศักยภาพของบ้านร่องฟองในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน 2) เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมศักยภาพบ้านร่องฟองเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูล และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และผลการศึกษายังพบอีกว่า บ้านร่องฟองมีศักยภาพเบื้องต้นใน 5 ด้านได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว มีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ 2) ด้านการเข้าถึงทรัพยากรท่องเที่ยว มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงสะดวกและปลอดภัยเดินทางเข้าถึงชุมชนได้ทั้งรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารสาธารณะ ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอื่น ๆ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน มาตรฐานครบถ้วนและเพียงพอ 4) ด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งไปและกลับ หรือพักค้างคืน 5) การจัดการการท่องเที่ยว มีการวางแผนและดำเนินการโดยผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมจากประชาชน ผลการวิจัยยังพบอีกว่า ศักยภาพบ้านร่องฟองมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว แต่ไม่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ตามการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดให้เป็นหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้บ้านร่องฟองต้องเพิ่มศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากประชาชนโดยเร่งประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

2. การวิเคราะห์กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

กลไกต้นแบบ Smart Village ที่ได้จากการวิจัยคือคำว่า “TEA” ของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ได้แก่

T = Tourism ทรัพยากรธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้รับการดูแลจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ภายใต้การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

E = Eco – system การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง มีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นวิถีชุมชนโดยมุ่งสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และมีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ อยู่เสมอเพื่อให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง

A = Authenticity ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตรกับระบบนิเวศด้วยวิถีชุมชน

อนึ่งจากผลการวิเคราะห์กลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของท้าวหาญ ทวีแสง ปานแพร เซาว์นประยูร และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล พบว่าแหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนท่องเที่ยวภาพรวมมีศักยภาพสูง เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลองทำ เพิ่มทักษะประสบการณ์ใหม่มากกว่าการเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมเท่านั้น อีกทั้งยังมีที่พักให้บริการนักท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ รวมไปถึงโฮมสเตย์ที่อาศัยอยู่กับคนในชุมชน

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีศักยภาพต่ำไปจนถึงศักยภาพสูง เนื่องจากขึ้นอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการดูแลจากผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถานและ

วัฒนธรรม ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวทางด้านโบราณคดีมีศักยภาพต่ำ เนื่องจากขาดการดูแลรักษาและไม่มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วม และผลการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรนำไปเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลางและศักยภาพสูง เพื่อพัฒนาไปสู่การจัดทำโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดสตูลต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องกลไกการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยง ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1.1 ควรมีการพัฒนาและอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นป้ายบอกทางตั้งแต่ถนนสายหลักเข้ามาภายในหมู่บ้าน ความสะอาดเรียบร้อยของห้องพัก ห้องน้ำสาธารณะควรมีให้พร้อมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว รวมไปถึงระบบสาธารณูปโภคควรมีอย่างเพียงพอ

1.2 ควรมีการร่วมมือกันพัฒนาระหว่างคนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐมีการประสานงาน ขอสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณหมู่บ้าน หรือจุดเช็คอิน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.3 ควรสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในพื้นที่ให้มีความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้อย่างน่าประทับใจ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

2.1 การจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยงจะยั่งยืนและประสบความสำเร็จได้จะต้องจัดในรูปแบบของกิจกรรมชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน ตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมาร่วมในการระดมความคิดเพื่อการวางแผนดำเนินงานการท่องเที่ยวในชุมชนและหาวิธีการที่จะกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง

2.2 การบริหารงานของชุมชนต้องโปร่งใสมีกฎเกณฑ์และระเบียบเป็นที่ยอมรับกันภายในชุมชนอย่างชัดเจน นอกจากนี้ควรมีการจัดเวทีชาวบ้านและสม่ำเสมอเพื่อชี้แจงผลการดำเนินโครงการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านดีและไม่มี นำเสนอปัญหาและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำมาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2.3 ควรมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อหาองค์ความรู้ และนำองค์ความรู้นั้นมาใช้ประยุกต์ให้เข้ากับชุมชนของตนอย่างเหมาะสมเพื่อให้สามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ด้วยตัวเองและมีประสิทธิภาพได้ในที่สุด

2.4 ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่เน้นการสร้างความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวในขณะที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนและกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีกครั้งหรือประชาสัมพันธ์ให้คนอื่นมาท่องเที่ยวเช่นกัน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะการเข้ามาดูแลสุขภาพ พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวทางการ

ส่งเสริมสุขภาพ เช่น การทำสปา นวดสมุนไพร เป็นต้น

3.2 ควรมีการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยจักรยานฯ โดยการปรับปรุงโปรแกรมให้สอดคล้องกับพื้นที่ในหมู่บ้านบ้านป่าเหมี้ยง

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). รายงานประจำปี 2564. ค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2564, จาก https://api.tat.or.th/upload/live/about_tat/8925/รายงานประจำปี.2564.pdf
- จริญญา บันเทิง. (2548). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โอ เอ พรินต์ติ้ง การพิมพ์
- ชุตติกาญจน์ กันทะอุ. (2560). การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน : กรณีศึกษาบ้านร่องพอง ตำบลร่องพอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 13(2), 25-46.
- ดร.ชนัน ेमพันธ์. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการจัดกิจกรรมโฮมสเตย์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นายรอบรู้. (2561). *Slow Life* บ้านป่าเหมี้ยง ลำปาง. ค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.nairoburoo.com/travel/>
- พจนา สอนศรี และสมภพ ยี่จอหอ. (2556). คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- พัฒนาการชุมชน จังหวัดลำปาง 3. (2564). เอกสารหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว (OTOP นวัตกรรม จังหวัดลำปาง). ลำปาง: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำปาง.
- ไพรินทร์ เตชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสการพิมพ์.
- วนิดา แหลมหลัก. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของพนักงานบริษัทบริหารสินทรัพย์กรุงเทพพาณิชย์ จำกัด. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิตสำหรับผู้บริหาร. มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.
- วีระพล ทองมา. (2559). การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้. ค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2563, จาก www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc
- สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. (2564). OTOP นวัตกรรม คืออะไร. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- ห้าวหาญ ทวีแสง, ปานแพรว เซาว์นประยูร และคณะ. (2563). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดสตูล. การบริการและการท่องเที่ยวไทย. 15(1), 1-15.
- อภิสร่า กวางศิริ และคณะ. (2561). การวิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ ตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย. การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ UTTC Academic Day ครั้งที่ 2. 1112 – 1128.
- Dickman, S. (1996). *Tourism: An Introductory Text*. Sydney: Hodder Education.

คณะผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พอใจ สิงหนัต

หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
119 หมู่ 9 ต.ชมพู อ.เมือง จ.ลำปาง 52100
e-mail: singhanater.pia@gmail.com

ดร.นริดา อินนาค

หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
119 หมู่ 9 ต.ชมพู อ.เมือง จ.ลำปาง 52100
หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานปลัดเทศบาล เทศบาลปงยางคก
222 หมู่ 9 ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
e-mail: narida978@gmail.com

ดร.สมศักดิ์ คงทอง

หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
119 หมู่ 9 ต.ชมพู อ.เมือง จ.ลำปาง 52100
ที่ปรึกษาตำรวจภูธรภาค 8 ด้านการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจ
88/8 หมู่ 5 ถ.เทพกระษัตรี ต.ไม้ขาว อ.ถลาง จ.ภูเก็ต 83110
e-mail: pornpan.s2011@gmail.com

คุณพีระรักษ์ พิชญกุล

หลักสูตรการจัดการบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
119 หมู่ 9 ต.ชมพู อ.เมือง จ.ลำปาง 52100
หอการค้าจังหวัดลำปาง ศาลากลางจังหวัดลำปาง
999 ถ.วิชิตราษฎร์ ต.พระบาท อ.เมือง จ.ลำปาง 52000
e-mail: Pichayakulp@gmail.com